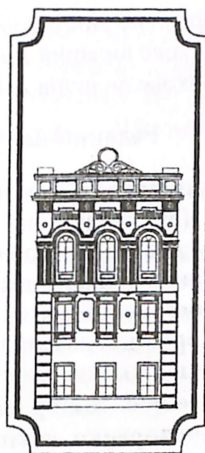


МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ



ВІСНИК

**Харківської державної
академії культури**

Випуск 4

Збірник наукових праць

Бібліотека ХДАК

ш. № 438804

Харків – ХДАК

2001

11. Шаповал Ю.І. Людина і система. Штрихи до портрета тоталітарної доби в Україні. – К., 1994.
12. Торжество історичної справедливості. – Львів, 1968. – С. 412-420.
13. Львівський історичний музей. – Львів, 1976. – С. 131-135.
14. Литвинов В.К. Становище селян Буковини в боярській Румунії (1918-1939 рр.) // Наук. зап. Чернівецьк. ун-ту. – 1956. – Т. 18. – С. 56-59.
15. Польские крестьяне о своей жизни. – М., 1936. – С. 246.
16. Trybuna robotnicza. – 1935. – 21 lipca.
17. З історії революційного руху у Львові (1917-1939): Документи і матеріали. – Львів, 1956. – С. 254.
18. Торжество історичної справедливості. – Львів, 1968. – С. 424-431.
19. Торжество історичної справедливості. – Львів, 1968. – С. 427.
20. Сливка Ю.Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920-1939). – К., 1985. – С. 39-42, 121-133.
21. 300 років Львівського університету. – Львів, 1961. – С. 23.
22. Політична ситуація на Західній Україні та завдання КПЗУ. – Львів, 1929. – С. 51.
23. Нова культура. – 1924. – № 1/2. – С. 2, 90.
24. Вікна. – 1929. – № 6/7. – С. 1.
25. Тудор С. Твори. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – С. 564.
26. Галан Я. Твори: В 4 т. – К.: Наук. думка, 1977. – Т. 4.
27. Антифашистський конгресс работников культуры во Львове в 1936 г.: Документы и материалы. – Львов, 1956.

Надійшла до редколегії 3.09.2000 р.

УДК 378.14(73):02

Н.М. КУШНАРЕНКО, А.А. СОЛЯНИК

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНА ОСВІТА В США: СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Висвітлюється сучасний стан та тенденції розвитку бібліотечно-інформаційної освіти в США, аналізуються змістовні та організаційні аспекти навчання

Професійна бібліотечна освіта в США постійно викликає зацікавлений інтерес фахівців усіх країн світу. Це цілком закономірно, оскільки Сполучені Штати Америки – перша країна світу, яка розпочала підготовку бібліотечних кадрів ще в ХІХ ст. Нині вона являє собою завершену систему освіти бібліотечних фахівців, яка на змістовному й організаційному рівнях поєднує підготовку бібліотечних та інформаційних кадрів. Такий підхід до бібліотечної освіти відбиває існуючий у США погляд на

бібліотечну та інформаційну сфери як взаємопроникливі галузі науки і практики. Ця головна ідея знаходить своє послідовне втілення в назвах вищих навчальних закладів, факультетів, спеціальностей, спеціалізацій, у змісті навчальних програм, номенклатурі і змістовному наповненні навчальних дисциплін та ін.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан та основні тенденції розвитку бібліотечно-інформаційної освіти в США, виявити позитивний досвід, придатний для використання фахівцями при підготовці кадрів зазначеного профілю в Україні.

При підготовці статті було використано публікації американських фахівців, звіт KALIPER¹ за 2000 р. з питань інформаційних професій та освіти [1], а також безпосереднє знайомство з досвідом роботи Вищих шкіл бібліотекознавства та інформатики під час професійних відвідин США в межах міжнародного проекту «Бібліотекознавство та відкритий доступ до інформації в Сполучених Штатах Америки» (вересень-жовтень 2000 р.).

Після закриття деяких бібліотечних шкіл у 70-ті рр. в США функціонує 50 державних і приватних вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку бібліотечно-інформаційних кадрів [2, с. 443-447]. У деяких штатах працює по 2-3 бібліотечні школи, однак певні території США не мають таких навчальних закладів. Ще донедавна всі вони мали однакову назву – Школа бібліотекознавства та інформатики (School of Library and Information Science (SLIS)). Останнім часом деякі з них змінили свою назву, в якій інколи зникає бібліотекознавчий аспект: Школа комунікацій, інформатики та бібліотекознавства; Школа інформаційного менеджменту та систем; Коледж інформатики та технологій, ін. Однак, незалежно від назви, навчальний заклад одночасно здійснює підготовку бібліотечних та інформаційних фахівців.

У США створена й ефективно функціонує багаторівнева система бібліотечної освіти по підготовці бакалаврів, магістрів і докторів у галузі бібліотечної та інформаційної науки. Її формування відбулося ще в 40–60-ті рр. Перегляд концепцій навчання, введення професійного ступеня магістра та наукового ступеня доктора підвищили статус бібліотечної освіти до рівня університетської, що суттєво вплинуло на зростання її престижу. Як уже зазначалося, навчання бібліотечних професіоналів у США здійснюється в тісному взаємозв'язку з підготовкою інформаційних фахівців і проводиться за такими основними напрямками:

¹ KALIPER (the Kellogg – ALISE information Professions and Education Renewal project) – проект Асоціації освіти в сфері бібліотечної та інформаційної науки, учасники якого визначають стан та тенденції розвитку зазначеної галузі в США. Проект з середини 90-х рр. інвестує бібліотеки і реформи у галузі бібліотечної освіти.

- підготовка бібліотекаря та інформатора-технолога на рівні бакалавра, які повинні набути технологічні навички роботи в бібліотеках та органах інформації;
- підготовка фахівця з менеджменту інформаційних ресурсів і систем на магістерському рівні, який опанував навички проектування і впровадження автоматизації у бібліотечні процеси;
- підготовка науковців у галузі бібліотечної та інформаційної науки на докторському рівні, здатних вести викладацьку та наукову діяльність.

У США існує добре відлагоджений механізм моніторингу і дострокового прогнозування попиту на бібліотечних спеціалістів на ринку праці, які є основою роботи бібліотечно-інформаційних шкіл. Тут існують такі спеціалізовані установи, як Бюро з перепису населення, Бюро з трудової статистики, Національний центр статистичних даних у галузі освіти, який проводить вивчення пропозицій на ринку праці професійних бібліотекарів, подає пропозиції уряду щодо виконання соціальних програм у галузі бібліотечно-інформаційної діяльності та освіти.

Значний внесок у розвиток бібліотечної освіти США роблять професійні бібліотечні асоціації, які очолює Американська бібліотечна асоціація (American Library Association – ALA), заснована ще в 1876 р. Провідну роль у бібліотечній освіті відіграє Асоціація освіти в галузі бібліотечної та інформаційної науки (ALISE – Association of Library and Information Science Education), створена ще в 1915 р. Ці організації виконують функцію координаційних центрів, що розробляють стандарти, проводять акредитацію вищих навчальних закладів бібліотечно-інформаційного профілю. ALISE організує щорічні наради з питань бібліотечних кадрів, новітніх освітніх та інформаційних технологій, планування навчального процесу, вивчає проблеми статусу та престижу бібліотечної професії, щорічно друкує статистичний звіт «Освіта в галузі бібліотечної та інформаційної науки». Це свідчить про постійну увагу та зростаючі вимоги американського суспільства до професійного рівня бібліотечних працівників.

Як і в Україні, в США бібліотечна професія не вважається престижною, існує дефіцит бібліотечних кадрів. Головна причина – низька заробітна плата порівняно з іншими професіями. Нині початкова зарплата бібліотекарів США складає 20-25 тис. дол., завідувачів відділів – 40-45 тис. дол., директорів бібліотек – 40-80 тис. дол. щорічно. Найнижча зарплата – у співробітників публічних бібліотек. Однак про кризові явища в галузі говорити передчасно, оскільки щорічні набори студентів в бібліотечні школи зростають. Крім того, існує безліч грантів федерального і місцевого рівня на підтримку бібліотечної справи та освіти. Нарешті, гнучка система підготовки бібліотечних кадрів дозволяє швидко реагувати на зміни

в бібліотечно-інформаційному середовищі США через уведення нових спеціалізацій і навчальних дисциплін. Уже нині випускники бібліотечних шкіл, маючи широкий профіль підготовки, здатні посідати робочі місця як у бібліотеках різних типів і видів, так і поза бібліотечною сферою.

Змістовні й організаційні аспекти навчання бібліотечних кадрів в США мають свою специфіку.

Навчальні програми шкіл бібліотекознавства та інформатики США різняться як за номенклатурою навчальних дисциплін, так і за змістом. У той же час школи мають дотримуватися стандартів освіти США. Програми розраховані на 5-6 років і складаються з 4-6 обов'язкових, 6-8 вибіркових, факультативних предметів і курсів за вибором. Студент повинен набрати 30-36 кредитів (для магістра) за весь період навчання. Студентам пропонується ряд спеціалізацій: бібліотечна, інформаційна, архівна, музейна та ін. Останнім часом у США стався відхід від підготовки фахівців для окремих типів і видів бібліотек. Переважає прагматичний підхід у навчанні, однак посилюється наукова компонента в структурі бібліотечної освіти. Навчальні плани спрямовані на підготовку професіоналів, здатних працювати в нових умовах.

США посідає провідне місце в світі по широкому впровадженню комп'ютерних і телекомунікаційних технологій не лише в бібліотечній діяльності, але й в освіті. Інформатизація навчального процесу в бібліотечних школах США розпочалася ще у 60-ті рр. Активне проникнення новітніх інформаційних технологій в освіту характерне для 80-90 х і триває до цього часу. Це пов'язано з інформатизацією усіх сфер життєдіяльності американського суспільства в цілому, в результаті чого змінилися функції бібліотечних працівників в сфері пошуку, обробки, зберігання і надання користувачам інформації відповідно до їхніх потреб. Створення спільних програм підготовки бібліотечних та інформаційних працівників, впровадження в навчальний процес новітніх інформаційних технологій сприяли підвищенню престижу бібліотечної освіти, розширили сферу підготовки і використання випускників бібліотечних шкіл на ринку праці.

Ще одна відмінна ознака сучасної бібліотечно-інформаційної освіти США – висока питома вага самостійної роботи студентів у номенклатурі організаційних форм навчання. Уже зі студентської лави майбутні бібліотечні фахівці навчаються самостійному мисленню, вирішенню складних бібліотечно-інформаційних проблем, проведенню наукових досліджень. До цього стимулюють не лише контрольне тестування знань, стандарти для випускників, але й прагнення отримати знання, уміння і навички, які допоможуть знайти престижне місце роботи по закінченні вузу.

Останнім часом у розвитку бібліотечно-інформаційної освіти в США сталися суттєві зміни, зумовлені такими основними факторами:

- доступність освіти, тобто наявність шкіл, факультетів, що пропонують широкий спектр різноманітних нових навчальних дисциплін;
- існуюча конкуренція між школами бібліотекознавства та інформатики, а також навчальними програмами;
- можливість фінансової підтримки інновацій;
- внутрішнє партнерство та позиціонування;
- швидкі зміни в інформаційних технологіях і дорожнеча їх фінансової підтримки на належному рівні;
- зростаючий попит на бібліотечних та інформаційних фахівців, випускників, студентів.

Виходячи з цього, в межах проекту KALIPER деякі вищі навчальні заклади бібліотечно-інформаційного профілю США, а саме у Державний університет Флориди, Ілінойський, Дрексельський, університети Меріленда і Мічигана у середині 90-х рр. ввели інноваційні навчальні програми. Основні зміни, що відбулися в цих закладах, через п'ять років стали характерними для всієї системи бібліотечно-інформаційної освіти США.

Серед основних тенденцій:

- вирішення інформаційних проблем;
- зміцнення інфраструктури інформаційних технологій;
- більш ефективніше застосування новітніх освітніх технологій у навчальних дисциплінах (програмах);
- введення в навчальний процес інновацій;
- більш інтенсивне інформаційне забезпечення заочної освіти; онлайнове навчання;
- гнучкість навчальних програм;
- акцентування навчальних планів і програм на потреби користувачів.

Розглянемо детальніше основні тенденції:

1. Крім вивчення бібліотек як інформаційних установ та бібліотечних процесів, навчальними програмами передбачається всебічне вивчення інформаційного середовища та інформаційних проблем. Існують навіть побоювання, що надмірна сконцентрованість на питаннях інформаційного середовища залишає поза увагою традиційну бібліотечну діяльність.

Разом з тим існує тенденція до більш чіткої конкретизації навчання, перевірки знань та умінь щодо створення інформаційних продуктів і послуг, менеджменту інформаційних ресурсів, організації та управління цифровою інформацією, ліцензування і знання законодавчої бази, професійної етики та ін. Традиційні для бібліотечно-інформаційної сфери дис-

ципліни: каталогізацію і систематизацію було об'єднано в такий напрям, як використання метаінформації.

2. Інтеграція бібліотечно-інформаційних дисциплін, спрямованість на потреби користувача.

Такі мультидисциплінарні перспективи в навчальних програмах передбачають об'єднання споріднених бібліотечно-інформаційних курсів, програм, факультетів, що взаємозбагачує суміжні науки і предмети. У той же час орієнтація на широку інформаційно-комунікативну сферу потребує уточнення сутності бібліотечних дисциплін, чим вони відрізняються від інших курсів.

Більшість програм бібліотечно-інформаційних шкіл США пояснюють, що їхня сфера включає когнітивні та соціальні аспекти інформації та інформаційних систем, їх створення, організацію, фільтрацію, маршрутизацію, пошук, доступ, використання, цінність та розсіювання інформації.

У підготовці бібліотечно-інформаційних кадрів спостерігається сконцентрованість на користувачах – індивідуальних, групових, масових. Акцент на користувачів робиться не лише в курсах з обслуговування, але й таких, як каталогізація та управління інформацією (даними). Така увага до користувачів і відрізняє в кінцевому підсумку бібліотечну сферу від інших сфер.

3. Збільшення інвестицій на потреби шкіл та програми, на активне впровадження інформаційних технологій у навчальний процес.

Додаткові кошти отримують в першу чергу ті школи, які впроваджують у навчальний процес різноманітні інновації.

Кожна школа несе персональну відповідальність за те, щоб студенти були ознайомлені з останніми змінами в бібліотечно-інформаційній сфері, новітніми інформаційними технологіями.

В усіх американських бібліотечних школах функціонують автоматизовані (цифрові, електронні бібліотеки), обчислювальні центри, мультимедійні класи, які студенти використовують для виконання навчальних завдань чи для наукової роботи. Більшість шкіл мають комп'ютерні класи не лише в аудиторіях, а й у гуртожитках. До 90% студентів працюють у бібліотеках і мають можливість використовувати Інтернет-ресурси своїх бібліотек, мають можливість ознайомлення з різноманітним програмним забезпеченням, вчаться онлайнному пошуку, створюють прикладні бази даних, здійснюють Web-дизайн, створюють інформаційні ресурси в різних форматах та ін. Однак надмірна технізація бібліотечно-інформаційної освіти в США має й негативні наслідки – послаблення гуманітарної складової навчання, зменшення спілкування та ін.

4. Бібліотечно-інформаційні школи і навчальні програми експериментують зі структурою навчальних планів, курсів та спеціалізацій.

Бібліотечні школи США відмовилися від практики підготовки бібліотекарів за типами бібліотек. Навчальні програми стали більш гнучкими, зорієнтованими на потреби бібліотечно-інформаційної сфери і навіть на індивідуальні інтереси студентів. Серед традиційних спеціалізацій можна назвати мультимедійні центри, медичне бібліотекознавство, архівна справа, інші спеціальні бібліотекознавства, спрямовані на вивчення бібліотечної справи поза бібліотекою. Однак деякі школи зробили свої програми більш гнучкими. Серед найбільш популярних спеціалізацій: бізнес приватних бібліотек, мультимедійні бібліотеки, інформаційне право, бібліотечний та інформаційний сервіс, спеціальні колекції, інформаційні системи та ін.

Бібліотечно-інформаційні програми дають можливість студентам одночасно отримувати подвійну освіту в межах одного навчального закладу. Це стало можливим завдяки розширенню номенклатури спеціальних і загальноосвітніх предметів (лінгвістика, право, бізнес, мистецтво, історія, соціологія та ін.).

Оскільки в бібліотечних школах США не існує єдиних навчальних програм, тому важко виділити обов'язкові для всіх предмети. Серед основних можна назвати такі: Інформаційно-бібліотечне суспільство; Організація інформації; Інформаційні ресурси і сервіс; Технологія зберігання і використання інформації; Менеджмент бібліотек та інфоцентрів, ін. Вибіркові дисципліни працюють на спеціалізацію і не повторюють основні курси. Серед них такі, як: Історія книги; Каталогізація і класифікація; Розвиток колекцій; Пошук та використання онлайн-інформації; Джерела урядової інформації; Інтернет-ресурси; Консервація бібліотечних матеріалів; Онлайн-цифрові БД (у різних галузях); Мультимедійні матеріали та обслуговування, ін. В американських бібліотечних школах студентам пропонують широкий спектр факультативних дисциплін, що дозволяє зважати на інтереси кожного індивідуально. Залежно від того, в якій бібліотеці чи інфоцентрі працює або планує працювати студент після закінчення школи, він може при підтримці своїх наукових керівників запропонувати свою комбінацію курсів. Факультативні курси, як правило, поглиблюють знання студентів у двох напрямках: за типами бібліотек та інфоцентрів та за галузевою ознакою (спеціальні колекції, бібліографія галузевої літератури, інформаційні ресурси та сервіс у певній сфері та ін.).

5. Програми бібліотечно-інформаційних шкіл передбачають різні форми освіти і навчання, що забезпечує їх гнучкість та ефективність.

Широкого поширення в бібліотечних школах США набуло дистанційне навчання, що забезпечується наявністю навчально-методичних матеріалів і комп'ютерної техніки. Студенти можуть вибрати не лише предмет, але й день, годину, викладача, бібліотекаря, режим роботи (онлайн

чи офлайн). Дистанційне навчання стало можливим завдяки існуванню «всесвітньої павутини» (Word Wide Web) або Інтернет і стає все доступнішим, оскільки всі бібліотеки в США комп'ютеризовані, а 70 % населення мають власні ПЕОМ. Зокрема, університет Флориди повністю перейшов на онлайнкові курси в Інтернет. Однак така практика має і негативні сторони: студенти втрачають навички усного спілкування, що має неабияке значення в бібліотечній роботі.

Існують програми, що базуються на міжуніверситетському партнерстві, коли студент одного вищого навчального закладу може брати уроки в кредит в іншій бібліотечній школі, а також співробітничати з університетами інших країн.

б. Програми бібліотечно-інформаційних шкіл надають можливість студентам здобувати освіту не лише на рівні бакалавра, але й магістра, й доктора бібліотечних та інформаційних наук.

Нові програми з продовженням навчання, тобто магістратура й аспірантура, вводяться переважно в університетах, що потребує спеціальної акредитації. Для магістрів і докторів створені робочі місця. Так, завідувачами відділів і бібліотек є переважно магістри, доктори наук мають значні переваги при вступі на викладацьку посаду.

Нині найпопулярнішими в США є програми для бакалаврів. Що стосується магістрів, то деякі школи надають їм можливість отримати подвійну спеціалізацію і декілька ступенів доктора в різних галузях знань. Число споріднених курсів з новими дисциплінами постійно зростає.

Як бачимо, в системах професійної бібліотечно-інформаційної освіти США та України багато спільного. Проте існують і свої специфічні особливості. Для українських фахівців особливий інтерес мають такі аспекти підготовки кадрів у США, як: розуміння рівнозначності бібліотекознавства та інформатики як наукових і навчальних дисциплін; підготовка бібліотечних та інформаційних кадрів на правах самостійних спеціалізацій у межах єдиної програми; широке використання в навчальному процесі комп'ютерної та телекомунікаційної техніки, Інтернет/Інтранет-технологій; велика питома вага самостійної роботи студентів у номенклатурі організаційних форм навчання та ін. Оновлена бібліотечно-інформаційна освіта США спрямована на інтереси користувача, відкритий доступ до інформації та її використання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Educating Library and Information Science Professionals for a New Century: The KALPER Report. Executive Summary. July 2000. – Reston, Virginia, 2000. – 8 с.*

2. Rubin R.E. *Foundations of Library and Information Science*. – New York-London, Neal-Schuman Publishers, Inc, 1998. – 495 p.

Надійшла до редколегії 8.11.2000 р.

УДК 002.2:658.386

С.В. СИЩЕНКО

КНИЖКОВА КОМУНІКАЦІЯ ЯК БАЗОВА КОМПОНЕНТА ПРОФЕСІЙНОЇ КНИГОЗНАВЧОЇ ПІДГОТОВКИ БІБЛІОТЕЧНИХ ФАХІВЦІВ

Розглянуто сутність та структуру книжкової комунікації, обґрунтовано зміст книгознавчої компоненти у навчанні бібліотечно-бібліографічних кадрів

Головною умовою існування та розвитку суспільства є соціально-комунікативна діяльність. Комунікація – це обмін інформацією, передача інформації [7, с. 89]. Без спілкування, обміну інформацією між індивідами неможливі інтелектуальна еволюція людства, розвиток виробництва, спадкоємність суспільних відносин, збагачення соціальної пам'яті, нові досягнення матеріального та духовного життя. Соціальна комунікація – це глибинний базис матеріального виробництва та необхідний фактор соціального процесу.

Найважливішою підсистемою соціальних комунікацій є документна комунікація (ДК) – процеси і засоби обміну інформацією у суспільстві за допомогою документів [3; 6; 8]. ДК забезпечує функціонування соціальної комунікації у часі і просторі через створення, розповсюдження та використання документів (зокрема документів книжкового типу).

Вплив книг на розвиток суспільства й понині настільки значний, що можна стверджувати про існування і розвиток книжкової комунікації (КК), вивчення сутності, структури та функціонування якої дозволить науково обґрунтувати зміст книгознавчої компоненти у навчанні бібліотекарів-бібліографів.

Системний підхід до книжкової комунікації як підсистеми документної (ДК), а також до всієї системи соціальних комунікацій (СК) – це не лише досягнення внутрішньої мети управління ними, не лише спосіб забезпечення їх взаємодії, але й засіб набуття нових наукових знань про книгу, книжкову справу й книгознавство і впровадження їх у навчальний процес.